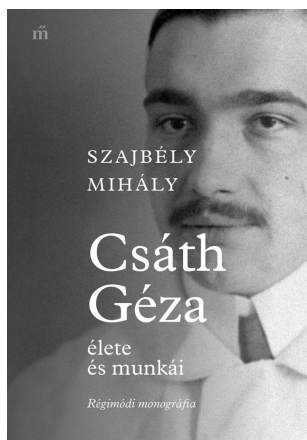

KIS PETRONELLA

A függőség lélekrajza

SZAJBÉLY MIHÁLY: CSÁTH GÉZA ÉLETE ÉS MUNKÁI.
RÉGIMÓDI MONOGRÁFIA

Magvető Kiadó
Budapest, 2019
560 oldal, 4999 Ft

”

A kötet Szajbély előző, 1989-ben napvilágot látott monográfiájának jelentősen kibővített, újraírt és -gondolt változata. Anyaga rendkívül átfogó és aprólékos kutatói munka, mely nemcsak Szajbély saját, korábbi összes Csáth-kötetének kiadására támaszkodik, hanem az azt megelőzőekre vagy kiegészítőkre is: a naplókra és visszaemlékezésekre (*Fej a pohárban, Úr volt rajtam a vágy, Sötét örvénybe süllyedek*), a háromkötetes Csáth-levelezésre (*1000 x ölel Józsi. Családi levelek*, szerk. Beszédes Valéria), drámákra és jelenetekre, tanulmányokra és cikkekre (*Ismeretlen házban I-II.*), zenekritikákra (*Éjszakai esztétizálás, A muzsika mesekertje*), a Csáth életében megjelent novelláskötetekre és a későbbi válogatásokra (*A varázsló halála, Délutáni álmom, Apa és fiú*, szerk. Illés Endre, *Mesék, amelyek rosszul végződnek*), magántulajdonban lévő forrásokra, valamint a kéziratban fennmaradt dokumentumokra. Utóbbiak jelentik az egyik okát annak, hogy a szerző szükségesnek vélte régi monográfiájának újraírását, hiszen több mint harminc évvel ezelőtt nem lehetett rálátása arra, milyen terjedelmes kéziratanyag lappang a hagyatékban, de olyan kérdésekre, szempontokra is igyekszik reflektálni, melyek akkoriban még szinte ismeretlenek voltak az irodalomtudomány számára.

A két kötet felépítését tekintve hasonló: Csáth gyermekkorától kezdve, pesti medikusi évein és morfinizmusának történetén át eljut a pálya végéig. A szélesebb körű kutatási munka és a bővített ismeretanyag főként a gyermekkort, a századforduló Szabadkájának és Pestjének átfogóbb, történeti és összehasonlító leírását érinti – amely más századfordulós szerzők háttérkutatásaihoz is remek kiindulópontként szolgálhat –, illetve az író életének és pályájának utolsó szakaszát. Továbbá szintén egy terjedelmesebb, külön fejezetet kapott a zeneszerző és a zenét interpretáló Csáth.

Az elmúlt évtizedekben Csáth élete körül valóságos, már-már szenzációhajásznak is nevezhető kultusz alakult ki,

amely az életművet is többé-kevésbé háttérbe szorította, és főként függőségére, szexuális kalandozásaira és halálának körülményeire fókuszált. Bár Szajbély is a biográfia alapján értelmezi a Csáth-művek tetemes részét, ennek indokoltságát alaposan körüljárja: kitér arra, hogy naplóiban, leveleiben sokszor maga az író kötötte össze a novellák keletkezési körülményeit aktuális élethelyzeteivel. Ugyanakkor felhívja a figyelmet számos, a recepciótörténetben található, az életutat övező pontatlanságra, félreértésre – például az író öngyilkosságával kapcsolatban, melyekről Csáth öccse, Brenner Dezső állította, hogy a valóságtól elrugaszkodott kreálmányok –, és arra is, hogy a posztmodern történetelmélet szerint fikciós alkotások biográfiai interpretációja esetében még akkor is nagyfokú óvatosság szükséges, ha rendelkezésünkre állnak a szerző naplói és levelezése, hiszen ezek ugyanúgy konstrukciók, mint a novellák: „nem rekonstruálják a valóságot, hanem a valóság médiumai nyomán *konstrukciókat* hoznak létre a valóságról. Az *így történt és nem másként* bizonyosságát naplóbejegyzések és levelek sem adhatják az értelmező kezébe.” Szajbély többnyire lineárisan, a megjelenési idő szerint térképezi fel az egyes novellákat, nem választja külön a kötetben megjelent és nem megjelent írásokat (ahogyan például a *Mesék, amelyek rosszul végződnek* esetében teszi).

A monográfia sokoldalúan, a gyerekkorból is eredeztetve járja körbe Csáth függőségének kialakulását, az annak háttérében meghúzódó lelki okokat, pszichológiai folyamatokat, aprólékosan végigköveti a drogoktól való szabadulni akarás küzdelmes éveit, a befecskendezett mennyiségek alakulását (melyet Csáth folyamatosan dokumentált), családi, baráti kapcsolatainak megváltozását, kényszerképzetait, elhatalmasodó féltékenységi rohamait, és ami külső szemlélőként is talán a legszembetűnőbb volt: újra és újra bekövetkező alkotói válságait, művészi hanyatlását és írói ars poeticájának radikális átalakulását. Kitér Csáth művészi „hitvallására” az első kötetének megjelenése idején, mely szerint „az igazi művészet esszenciálisan lírai fogantatású”, az ehhez szükséges, műalkotásokká konvertált benyomásokhoz – ami a „varázsfiókos”, az emberi lélek rejtelmeit kereső alkotót megkülönbözteti a „külső ember-től”, az eseményeket középpontba helyező történetmesélőtől – pedig elengedhetetlen a fokozott szenzibilitás, mint ahogy a festészet célja sem lehet az élet másolása, hanem csak a gondolatok alakzatokba, színekbe rendezése. Csáth maga pedig épp ezzel a fokozott szenzibilitással küzdött egész életében, és a morfium volt az, amivel tompítani tudta világérzékelését. Kosztolányi megállapítása, melyre Szajbély támaszkodik, kiemelten fontos: főként a századforduló tájékán bevett gyakorlatnak számító, az alkotási kedvet és hatékonyságot serkentő művészi szándékkal szemben Csáth „nem szenzibilitásának fokozására, hanem éppen fordítva, túlságosan éles szenzibilitásának elviselhetővé tételére nyúlt a morfiumos fecskendőhöz”. Miután függősége kialakulását követően évről évre egyre kevesebbet alkotott, 1914-ben már a lírai témákról való lemondás szükségességét fejtegette, és a korábbi édesbús, gyerekkori emlékeken merengő, mulandó hangulatokat szavakká transzformáló írói hangja elhalkult.

Szajbély monográfiája úgy árulkodik rendkívüli szakmai igényességről, hogy nem bővelkedik szakterminusokkal túlsúlyolt mondatokban, nyelvezete követhető és érthető marad a szélesebb közönség számára is. Mesél, sőt, lélekrajtot fest egy olyan íróról, aki annak köszönhetően alkotott maradandót a művészetek területén és az orvostudományban is, hogy nyitott volt a világnak minden egyes rezdülésére – s komplexusainak háttérében is éppen ez a fajta fogékonyság állt, melyektől sohasem tudott megszabadulni. A kötetben a novellista, a zeneszerző, a képzőművész, az irodalom- és zenekritikus, illetve a politikai és társadalmi témákról értekező és a pszichoanalitikus Csáth-ének összefonódva értelmezik egymást.